

УДК 378.091.212

DOI <https://doi.org/10.32782/inclusion-society-2022-1-4>

Наталя Сергіївна ГЕВЧУК,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
E-mail: antnata@ukr.net
ORCID: 0000-0002-4067-0311
SCOPUS ID: 57221372045

Наталія Вікторівна ЖИЛЯК,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної роботи,
психології та соціокультурної діяльності ім. Т. Сосновської
Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»
E-mail: Nataliezhylyak@ukr.net
ORCID: 0000-0002-3772-6687
SCOPUS ID: 57221372045

ПРОГРАМА ДОСЛІДЖЕННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ КОРЕКЦІЙНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Здійснено теоретичні узагальнення основних результатів дослідження та представлено практичне розв'язання проблеми дослідження підготовки майбутніх корекційних педагогів до волонтерської діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами.

Визначено, що волонтерська діяльність студентів – майбутніх корекційних педагогів є невід'ємною частиною їхньої професійної підготовки. Саме в ролі волонтерів студенти отримують перший активний досвід взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами. Сприяють активізації допомоги на добровільних засадах загострення актуальних соціальних проблем та відсутності досконалої системи надання необхідних послуг вразливим верствам населення, серед яких є діти з особливими освітніми потребами. Проблема залучення студентської молоді до волонтерської діяльності звучить досить гостро. Адже студентський вік, на думку вчених, є «визначальним», бо саме у цей період формується світогляд особистості. Волонтерство безпосередньо впливає на формування ціннісних орієнтирів студентства. Крім того, залучення молоді до волонтерської діяльності дозволяє удосконалити їхню професійну підготовку.

На першому етапі дослідження проводився аналіз освітньо-професійної програми «Спеціальна освіта (Олігофренопедагогіка)» першого (бакалаврського) рівня освіти за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта». Аналіз освітньо-професійних програм здійснювався на предмет наявності в них дисциплін, що включають вивчення особливостей реалізації волонтерської діяльності у спеціальній освіті.

На другому етапі експерименту було проведено анкетування студентів, що здобувають освіту за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта». Анкетування здійснювалось анонімно. Забезпечуючи повну анонімність, метод анкетування дає змогу ефективніше досліджувати проблему та її морально-етичні аспекти.

Запропонована нами програма анкетування є суцільним дослідженням за повнотою охоплення, заочним за способом спілкування дослідника з респондентами та масове за кількістю респондентів.

Під час створення анкети ми враховували принципи її побудови. На початку є вступна частина, в якій зазначено, хто і з якою метою проводить опитування, вміщує інструкцію щодо заповнення, є інформація щодо способу повернення заповненої анкети.

Ключові слова: волонтер, корекційний педагог, спеціальна освіта, волонтерська діяльність, готовність до волонтерської діяльності, програма для студентів.

Nataliia Serhiivna HEVCHUK,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Social Pedagogy and Social Work
of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University
E-mail: antnata@ukr.net
ORCID: 0000-0002-4067-0311
SCOPUS ID: 57221372045

Nataliia Viktorivna ZHYLIAK,

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor of the Department
T. Sosnovska of Social Work, Psychology and Sociocultural Activity
of Educational and Rehabilitation Institution of Higher Education
“Kamianets-Podilskyi State Institute”

E-mail: Nataliezhylyak@ukr.net

ORCID: 0000-0002-3772-6687

SCOPUS ID: 57221372045

RESEARCH PROGRAM OF THE READINESS OF FUTURE CORRECTIONAL EDUCATORS FOR VOLUNTEER ACTIVITIES

Theoretical generalizations of the main research results were made and a practical solution to the research problem of preparing future correctional teachers for volunteer activities with children with special educational needs was presented.

It was determined that the volunteer activity of students – future correctional teachers is an integral part of their professional training. It is in the role of volunteers that students get their first active experience of interacting with children with special educational needs. The aggravation of current social problems and the lack of a perfect system of providing the necessary services to vulnerable sections of the population, including children with special educational needs, contribute to the activation of voluntary aid. The problem of involving student youth in volunteering sounds quite acute. After all, according to scientists, student age is “determining”, because it is during this period that the worldview of an individual is formed. Volunteering directly affects the formation of student values. In addition, the involvement of young people in volunteer activities allows improving their professional training.

At the first stage of the research, the analysis of the educational and professional program “Special Education (Oligophrenopedagogy)” of the first (bachelor’s) level of education in the specialty 016 “Special Education” was carried out. The analysis of educational and professional programs was carried out on the subject of the presence of disciplines in them, which include the study of the peculiarities of the implementation of volunteer activities in special education.

At the second stage of the experiment, a questionnaire was conducted among students studying in the specialty 016 “Special Education”. The survey was conducted anonymously. By ensuring complete anonymity, the questionnaire method makes it possible to more effectively investigate the problem and its moral and ethical aspects.

The survey program proposed by us is a continuous study in terms of complete coverage, part-time in terms of the researcher’s communication method with respondents, and mass in terms of the number of respondents.

When creating the questionnaire, we took into account the principles of its construction. At the beginning, there is an introductory part, which states who conducts the survey and for what purpose, includes instructions for filling it out, and information on how to return the completed questionnaire.

Key words: *volunteer, correctional teacher, special education, volunteering, readiness for volunteering, program for students.*

Вступ. Населення України гостро потребує волонтерської діяльності серед молоді у різних сферах суспільного життя, зокрема, у галузі освіти. Сприяють активізації допомоги на добровільних засадах загострення актуальних соціальних проблем та відсутність досконалої системи надання необхідних послуг вразливим верствам населення. Є багато визначень волонтерства та волонтерської діяльності, але основоположною є здатність людини безкорисливо виконувати роботу на благо іншої людини чи суспільства. Законом України «Про волонтерську діяльність» визначено, що волонтерство – це добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється шляхом надання волонтерської допомоги [3].

Вагомий внесок у становлення теорії волонтерської роботи, розробку теоретичних та методологічних засад зроблено О. Безпалько, Н. Заверико, О. Зима, Н. Івченко, Г. Лактіоною, Т. Лях, Л. Міщик, А. Харченко та ін. [1]; концептуальні засади професійно-педагогічної підготовки освітянських кадрів досліджували А. Капська, В. Радул, В. Сагарда, Є. Холостова та ін. [4]; роль волонтерства в професійному становленні майбутніх корекційних педагогів розглядали Н. Малярчук, О. Мальцева, С. Сосновська, І. Яковлева та ін. [5]. Підготовку майбутніх корекційних педагогів у вищих закладах освіти вивчали В. Бондар, Л. Гренюк, С. Миронова, Н. Пахомова, Ю. Пінчук, Н. Савінова, В. Синьов, В. Тарасун, Л. Томіч, М. Шеремет та ін. [7]. Водночас у корекційній педагогіці проблема волонтерства потребує детального вивчення та дослідження.

В Україні студентські волонтерські групи функціонують майже при кожному вищому закладі освіти, центрах соціальних служб для сім’ї, дітей та молоді, численних громадських організаціях, здійснюючи переважно соціально-педагогічну роботу у профілактичному, про-

світницькому, реабілітаційному, рекреативному, інформаційному, охоронно-захисному та соціально-побутовому напрямах. Студенти навчальних закладів різного типу виконують волонтерську роботу під час проходження практики. Під час волонтерської діяльності майбутні корекційні педагоги розвивають професійно-особистісні риси, такі як: емпатія, толерантність, терплячість, педагогічний оптимізм, альтруїзм, емоційну відкритість. Залучення студентів до проєктування своєї освіти може, з одного боку, зміцнювати професійну мотивацію, а з іншого – бути зразком для побудови життєвої і професійної стратегії. Саме тому залучення студентів до волонтерства є однією із важливих умов розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців.

Метою є розробка та аналіз програми дослідження готовності майбутніх корекційних педагогів до волонтерської діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі розвитку спеціальної освіти постає гостре питання щодо підготовки до волонтерської діяльності майбутніх корекційних педагогів, проте немає досить методологічного інструментарію, за допомогою якого можна дослідити цю готовність.

«Анкетування – це метод отримання інформації шляхом письмових відповідей респондентів на систему стандартизованих запитань, підготовлених заздалегідь. Важливими для анкети є будова запитань, мова і стиль їх формулювання, оформлення, рекомендації щодо заповнення анкети», – зазначає А.Й. Капська [4, с. 113].

Розроблена нами анкета забезпечує отримання відповідей з визначеної проблеми, яка становить предмет дослідження.

Анкета дослідження готовності майбутніх корекційних педагогів до волонтерської діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами була створена на основі теоретичних уявлень про сутність предмета дослідження, відповідно до цього були визначені шкали оцінок, типи, кількість, порядок та зміст запитань.

Інструкція для респондентів: «Пропонуємо Вам взяти участь у анонімному анкетуванні з метою визначення вашої готовності до здійснення волонтерської діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами. Просимо поставитись до заповнення анкети максимально відповідально, давати відверті відповіді».

Текст, що міститься у вступі, створює партнерський мотив респонденту. На початку анкети ми пропонували студентам запитання менш складні за змістом та спрямовані на виявлення суджень та оцінок респондентів; середина анкети містила запитання проблемного характеру; наприкінці анкети були найменш складні, узагальнюючі запитання.

Підвищенню достовірності результатів анкетування допомагає забезпечення можливості респонденту ухилитися від відповіді, дати невизначену відповідь. Для цього в анкеті передбачено такі варіанти відповідей: «по-різному», «іноді», «складно визначити» тощо. Важливо, щоб запитання не мали у своїх формулюваннях очевидних підказок. У разі формулювання оціночних запитань і варіантів відповідей обов'язково потрібно стежити за збалансованістю позитивних і негативних суджень.

У педагогічних дослідженнях широко використовуються різні типи анкет: відкриті, які вимагають самостійного конструювання відповіді, і закриті, в яких опитувані вибирають одну із запропонованих відповідей; іменні, що вимагають вказати прізвище досліджуваного, і анонімні; повні, скорочені; пропедевтичні і контрольні та ін. [10].

У кожному конкретному дослідженні вибирається найбільш адекватна процедура реалізації анкетування з урахуванням усіх умов ситуації пізнавального акту. Ми розсилали студентам особисто анкети на електронну пошту. Анкета заповнювалась респондентами самостійно. Під час визначення обсягу анкети ми враховували те, що час на її заповнення не повинен перевищувати 40–50 хвилин.

Перелік запитань анкети

«Вивчення готовності майбутніх корекційних педагогів до волонтерської діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами»

1. Що таке волонтерство?
2. Хто такий волонтер?
3. Як Ви ставитесь до волонтерства?

- а) позитивно; в) негативно; б) нейтрально; г) суперечливо.
- 4. Яка мета волонтерської діяльності?
- 5. Чи брали Ви участь у волонтерській діяльності? Якщо так, то за яких обставин?
- 6. Чи є у Вас бажання зараз брати участь у волонтерській діяльності? Відповідь поясніть.
- 7. Чи є у Вас бажання у майбутньому брати участь у волонтерській діяльності? Відповідь поясніть.
- 8. Скільки часу Ви готові приділяти волонтерській діяльності?
 - а) декілька разів на тиждень; б) декілька разів на місяць;
 - в) декілька разів на рік; г) по-різному.
- 9. Що Вам заважає займатись волонтерством?
 - а) не вистачає часу; б) відсутність винагороди;
 - в) моральна неготовність; г) хочу, але не знаю, як це зробити;
 - г) мені це нецікаво; д) інший варіант відповіді.
- 10. Які Ваші мотиви участі у волонтерській діяльності?
 - а) бажання допомогти; б) поглиблення професійних знань;
 - в) організація дозвілля; г) самореалізація;
 - г) почуття соціальної значимості; д) інший варіант відповіді.
- 11. Які форми волонтерської діяльності Ви знаєте?
- 12. Якими особистісними рисами має володіти волонтер?
- 13. Як ви оцінюєте свою готовність до волонтерської діяльності?
 - а) готова(ий); б) неготова(ий); в) складно визначити.
- 12. Яке місце волонтерської діяльності у спеціальній освіті?
- 13. Які є труднощі під час волонтерської діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами?

Сумарні статистичні розподіли відповідей важко інтерпретувати. Водночас із загального масиву заповнених анкет майже завжди можна виділити однотипні відповіді, які належать респондентам. Так формуються сприятливі можливості для дослідження диференціації думок, пропозицій, властивих різним студентам.

На основі визначених методів оцінки готовності майбутніх корекційних педагогів до волонтерської діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами нами були виділені можливі рівні цієї готовності.

Високий рівень – у студента сформовані всі компоненти готовності до волонтерської діяльності, а саме: когнітивний, поведінковий та емоційний. Наявне позитивне ставлення до волонтерської діяльності. Студент правильно розуміє і може дати визначення поняттю «волонтерство», аргументовано пояснює його значення в діяльності корекційного педагога, розрізняє різні форми волонтерської діяльності. Має зрілу мотивацію участі у волонтерстві, наголошує на значенні волонтерської роботи по допомозі дітям з особливими потребами і поглибленні своїх професійних знань. Респондент готовий приділяти волонтерській роботі досить часу, усвідомлює всі труднощі. Готовий проявляти наполегливість, чуйність, терплячість, толерантність, милосердя тощо.

Середній (достатній) рівень – у студента не досить сформовані всі компоненти готовності до волонтерської діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами. Наявне скоріше позитивне або нейтральне ставлення до волонтерської діяльності. У відповідях простежується не точне розуміння волонтерства, його значення, форм та ін. Студент мотивацією до участі у волонтерській діяльності вважає передусім самореалізацію, виражає до неї свій інтерес. Респондент готовий приділяти волонтерській діяльності небагато часу, підтверджує свою готовність займатись волонтерською діяльністю у майбутньому. Студент може проявляти чуйність, доброту та толерантність.

Низький рівень – у студента несформовані основні компоненти готовності до волонтерської діяльності, а саме: когнітивний, поведінковий та мотиваційний. Наявне негативне або байдуже ставлення до волонтерської діяльності. Студент не може розкрити зміст більшої частини поставлених запитань. Відповіді є поверхневими, неточними. У респондента відсутнє або має неправильне розуміння волонтерства, його мети, форм. Простежується відсутність бажання бути злученим до волонтерської діяльності. Є занижена мотивація здійснювати допомогу

дітям з особливими освітніми потребами. Студент не бажає витратити на це особистий час. У відповідях простежується байдужість та пасивність як особистісна характеристика студента.

Висновки і пропозиції. Здійснено теоретичний аналіз проблеми готовності майбутніх корекційних педагогів до волонтерської діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами.

Аналіз освітньо-професійної програми «Спеціальна освіта (Олігофренопедагогіка)» першого (бакалаврського) рівня освіти за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта» дозволив визначити дисципліни, що включають вивчення особливостей здійснення волонтерської діяльності у спеціальній освіті, а саме: «Методика корекційної роботи при порушеннях пізнавальної діяльності» та «Навчальна пропедевтична (волонтерська) практика». Вивчення студентами «Методики корекційної роботи при порушеннях пізнавальної діяльності» включає питання готовності майбутніх корекційних педагогів до педагогічної діяльності з дітьми з особливими потребами; вивчення компонентів професійної діяльності, напрямів педагогічної діяльності, професійних функцій тощо. Навчальна пропедевтична (волонтерська) практика входить у структуру навчально-виховного процесу вищого навчального закладу і має забезпечувати подальше закріплення та поглиблення отриманих студентами теоретичних знань, набуття і вдосконалення професійних вмінь та навичок, залучення їх до практичної діяльності, вироблення основ професійного мислення, закріплення мотивації до практичної сфери діяльності. Цей вид практики спрямований на ознайомлення і формування в майбутніх корекційних педагогів практичних фахових знань та умінь надання допомоги дітям та дорослим людям із психофізичними та (або) інтелектуальними порушеннями. Волонтерська практика є першим етапом у сходженні майбутнього фахівця до основ професійної компетентності на засадах індивідуальної роботи із дітьми з особливими потребами та їхніми батьками.

Перспективним напрямом подальшого дослідження стане апробація розробленої методичної програми дослідження готовності майбутніх корекційних педагогів до волонтерської діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами, що дозволить визначити особливості та рівень її сформованості у студентів.

Література:

1. Беспалова К.О. Мотиваційні аспекти волонтерства: досвід західних країн. *Вісник НТУУ «КПІ»*. Київ, 2012. 287 с.
2. Івченко Н.М. Участь молоді у волонтерській діяльності як соціально-педагогічна проблема (інтерпретаційний аспект). *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. Київ. 2003. 453 с.
3. Ільчук Л.І., Давидюк О.О., Плечко С.П., Петренко Ю.М., Куц О.І., Голубкова І.В., Штихалюк О.М. Вивчення практики щодо волонтерської діяльності в країнах Європейського Союзу з метою її запровадження в Україні: звіт про науково-дослідницьку роботу. Київ. 2014, 117с.
4. Капська А.Й. Стратегічний підхід до організації діяльності волонтерських груп : навчальний посібник. Київ : Слово, 2011. 379 с.
5. Ларіонова Н.Б. Волонтерство в інституційному просторі. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. Київ. 2011. 675 с.
6. Лях Т.Л. Волонтерство в соціально-педагогічній діяльності : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2013. 456 с.
7. Миронова С.П. Етапи підготовки майбутніх педагогів до корекційної роботи з розумово відсталими дітьми : збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський : ПП Мошинський В.С., 2008. 345 с.
8. Романова Н.Ф. Залучення студентської молоді до реалізації волонтерських програм. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. Київ : 2008, с. 256.
9. Тарасова Н.В. Волонтерська діяльність у навчальному закладі. *Збірник наукових праць*. Київ : КП, 2011. 345 с.
10. Шумакова О.С. Зміст волонтерської діяльності студентів-волонтерів ВНЗ. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. Київ. 2013. 302 с.

References:

1. Byespalova K.O. Motyvatsiyni aspekty volonterstva: dosvid zakhidnykh krayin. *Visnyk NTUU «KPI»*. Kyiv, 2012. 287 s.
2. Ivchenko N.M. Uchast' molodi u volonters'kiy diyal'nosti yak sotsial'no-pedahohichna problema (interpretatsiynyy aspekt). *Sotsial'na robota v Ukraini: teoriya i praktyka*. Kyiv. 2003. 453 s.

3. Il'chuk L.I., Davydyuk O.O., Plechko S.P., Petrenko Yu.M., Kuts O.I., Holubkova I.V., Shtykhalyuk O.M. Vyvchennya praktyky shchodo volonters'koyi diyal'nosti v krayinakh Yevropeys'koho Soyuzu z metoyu yiyi zaprovadzhennya v Ukrayini: Zvit pro naukovo-doslidnyts'ku robotu. Kyiv. 2014, 117 s.
4. Kaps'ka A.Y. Stratehichnyy pidkhid do orhanizatsiyi diyal'nosti volonters'kykh hrup: navchalnyi posibnyk. Kyiv : Slovo, 2011. 379 s.
5. Larionova H.B. Volonterstvo v instytutsiynomu prostori. Sotsial'na pedahohika: teoriya ta praktyka. Kyiv. 2011. 675 s.
6. Lyakh T.L. Volonterstvo v sotsial'no-pedahohichniy diyal'nosti: navchalnyi posibnyk. Kyiv: Akademvydav, 2013. 456 s.
7. Myronova S.P. Etapy pidhotovky maybutnikh pedahohiv do korektsiynoyi roboty z rozumovo vidstalymy dit'my: zbirnyk naukovykh prats'. Kam'yanets'-Podil's'kyy: PP Moshyns'kyy V.S., 2008. 345 s.
8. Romanova H.F. Zaluchennya students'koyi molodi do realizatsiyi volonters'kykh prohram: Sotsial'na robota v Ukrayini: teoriya i praktyka. Kyiv. 2008, s. 256.
9. Tarasova H.V Volonters'ka diyal'nist' u navchal'nomu zakladi: zbirnyk naukovykh prats'. Kyiv: KPI, 2011. 345 s.
10. Shumakova O.S. Zmist volonters'koyi diyal'nosti studentiv-volonteriv VHZ. Visnyk LHU imeni Tarasa Shevchenka. Kyiv. 2013. 302 s.